

Сердюк Ігор Анатолійович,
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ТЕРМІНОЛОГІЧНА НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ КАТЕГОРІЙ, ЩО ВІДОБРАЖАЄ ДІЯЛЬНІСТЬ УПОВНОВАЖЕНИХ СУБ'ЄКТІВ ПРАВА ЗІ СТВОРЕННЯ, ЗМІНИ ЧИ СКАСУВАННЯ ПРАВОВИХ НОРМ

При підготовці тез цієї доповіді автор поставив за мету на основі проведених етимологічного та семантичного аналізу слів «правотворчість» і «нормотворчість» спробувати подолати термінологічну невизначеність загально-теоретичної категорії, що відображає діяльність уповноважених суб'єктів права зі створення, зміни чи скасування правових норм.

Огляд наукової і навчальної юридичної літератури з проблеми правотворчості свідчить як про відмінність у поглядах учених щодо розуміння од-нойменного поняття, так і про вживання ними різних термінів для словесного позначення цієї загальнотеоретичної категорії.

Зауважимо, що у науковій і навчальній юридичній літературі вживаються такі терміни, як словесний символ поняття, що відображає інтелектуальну діяльність, спрямовану на виявлення закономірностей суспільного розвитку та їх переведення на мову юридичних принципів і норм: 1) правотворчість і 2) нормотворчість.

Принагідно зазначити і той факт, що окремі правники методологічно некоректно використовують ці терміни як синоніми. Так, зокрема, розділ 11 підручника «Загальна теорія права» за загальною редакцією М. Козюбри має назву «Правоутворення і правотворчість «нормотворчість» [1, с. 189].

Характеризуючи терміно-поняття «нормотворчість», Н. Гранат і В. Лазарєв зауважують: «Нормативні правові акти є продуктом особливого роду діяльності – нормотворчості (правотворчості)» [4, с. 181].

Юридична енциклопедія не містить інтерпретації слова «нормотворчість», відсилаючи користувачів до терміна «правотворчість» [8, с. 193]. Уважаємо, що фактично визнана правниками синонімічність цих слів не має належного обґрунтування, не враховує результатів їх етимологічного та семантичного аналізу. Спробуємо аргументувати цю тезу.

Слова «правотворчість» і «нормотворчість» є складними, адже утворилися в результаті об'єднання двох коренів: «право» та «творчість» і «норма» та «творчість» відповідно. Принагідно зазначити, що ці терміни на сучасному етапі розвитку правничої науки, як правило, розглядаються вченими як такі, що несуть у собі однакове смислове навантаження (тобто є синонімами), з чим, на нашу думку, повною мірою погодитися не можна. Аргументуємо цю тезу.

Спільним для обох вищезгаданих слів є корінь «творчість», а однойменний термін у Великому тлумачному словнику сучасної української мови за редакцією В. Бусела трактується як:

1) діяльність людини, спрямована на створення духовних і матеріальних цінностей. Образно. // Діяльність, пройнята елементами нового, вдосконалення, збагачення, розвитку;

2) те, що створено внаслідок такої діяльності, сукупність створеного кимось;

3) здатність творити (у першому значенні), бути творцем [2, с. 1234].

Термін «право» в сучасній юридичній науці вживається в таких значеннях: а) як соціально-правові домагання людей, наприклад, право людини на життя, право народів на самовизначення тощо. Для позначення права в цьому значенні використовується спеціальний термін «природне право»; б) як система юридичних норм, які створені або санкціоновані державою з метою регулювання найважливіших суспільних відносин. Для позначення права в цьому значенні використовуються спеціальні терміни «позитивне право», «об'єктивне право» та «право держави»; в) як певні можливості суб'єкта, що є засобом задоволення його інтересів. Для позначення права в цьому значенні використовуються спеціальні терміни «суб'єктивне право» та «суб'єктивне юридичне право», причому останній є більш вдалим, адже суб'єктивне право не обов'язково може бути юридичним [5, с. 65–66].

У контексті питання, що розглядається нами, з-поміж трьох вищенаведених значень слова «право» допустимим у плані подальшого аналізу є лише друге. Недопустимість інших обґрунтовується тезою про неприпустимість визнання органу публічної влади чи іншого суб'єкта права творцем прав людини та її основоположних свобод.

Під терміном «норма» (лат. *norma* – правило, зразок) у суспільствознавстві розуміють припис, зразок поведінки або дію ... Норма виражає те, що існує або повинно існувати в усіх без винятку випадках, на противагу закону, який говорить лише про існуюче та те, що відбувається, і правилу, що може бути виконано, а може бути й не виконано [7, с. 306].

Зважаючи на полісемічність терміна «право» й однозначність у підході до розуміння слова «норма», вважаємо більш вдалим і доцільним уживання терміна «правотворчість» для словесного позначення однойменної загально-теоретичної категорії, що складає предмет нашого дослідження.

Прибічником такого підходу є вітчизняний правник О. Ющик. Учений, зокрема, зауважує, що термін «нормотворчість» уживають у літературі як синонім терміна «правотворчість», без переконливих пояснень необхідності використання двох термінів однакового значення. На думку правника, правотворчість і нормотворчість – це сфери, які певною мірою збігаються, однак не є тотожними. Якщо правотворчість буквально означає «творення права», то нормотворчість буквально слід розуміти як «творення норм». Враховуючи, що в суспільстві діють різні норми (технічні, санітарно-гігієнічні, граматичні, етичні тощо), з яких лише незначну частину становлять соціальні норми (до них належать також юридичні норми), – нормотворчість як така є поняттям

більш загальним щодо правотворчості (у значенні творення норм права, юридичних норм), виступає як родове поняття щодо творення соціальних норм, тільки одним із різновидів якого є правова нормотворчість, поряд з нормотворчістю релігійною, мовною тощо [9, с. 17–18].

В юридичній літературі зустрічається й інше, відмінне від вищенаведеного, трактування терміна нормотворчості, що більшою мірою пов'язане не з нормами права, а із зовнішньою формою їх виразу та закріплення – нормативно-правовим актом. Свідченням цього є, по-перше, розгляд однойменної загально-нотеоретичної категорії О. Дашковською у розділі «Нормативно-правові акти»; і по-друге, розуміння цього поняття як врегульованої законодавством діяльності уповноважених державних органів щодо розробки та прийняття нормативно-правових актів, які містять загальні правила поведінки [3, с. 273].

Схожу думку з цього приводу має й І. Биля-Сабадаш, вважаючи результатом нормотворчої діяльності нормативно-правові акти, за допомогою яких формально закріплюють норми права. Загальним результатом нормотворчості, як стверджує правник, є законодавство як джерело права [6, с. 210–211].

Обидва вищенаведені судження вченого про результат нормотворчості перебувають лише в частковій відповідності. Про це свідчить положення ч. 1 ст. 9 Конституції, що збагачує обсяг категорії «національне законодавство» міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Такий підхід до розуміння поняття «законодавство» дозволяє зробити обґрунтоване припущення про фактичне визнання результатом нормотворчості не лише нормативно-правового акта, але й міжнародного договору.

Отже, терміни «правотворчість» і «нормотворчість» є близькими за своїм значенням, що підтверджується їх функціональним аспектом, вираженим словом «творчість». Водночас телеологічний (або результативний) аспект такої творчості є підставою їх розмежування. Як зазначалося вище, метою правотворчості є створення юридичних норм, а метою нормотворчості – створення як правових, так і інших різновидів соціальних норм.

Зважаючи на цей факт, вважаємо методологічно коректним уживання в навчальній і науковій літературі: а) терміна «нормотворчість» для словесного позначення категорії, що відбиває таке явище соціальної дійсності як діяльність суспільства чи окремих його сегментів (наприклад, корпорацій) зі створення, зміни чи скасування соціальних норм; б) терміна «правотворчість» – для словесного позначення поняття, що ним відображається таке явище правової дійсності як діяльність уповноважених суб'єктів права зі створення, зміни чи скасування правових норм.

1. Загальна теорія права: підручник. За заг. ред. М. І. Козюбри. Київ: Ваіте, 2016. 392 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. 1440 с.

3. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юрид. спец. вищих навч. закладів. М.В. Цвік, Л.В. Авраменко та ін. За ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків: Право, 2009. 584 с.

4. Общая теория права и государства: учебник. Под ред. В. В. Лазарева. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Юристь, 2001. 320 с.

5. Теорія держави і права: навч. посібник. для підгот. до держ. іспиту. Кол. авт; кер. авт. кол. канд. юрид. наук І.А. Сердюк. 2-ге вид., доп. і перероб. Дніпропетровськ: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2010. 203 с.
6. Теорія держави і права: підручник. О.В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смо- родинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2015. 368 с.
7. Философский энциклопедический словарь. Москва: ИНФРА-М, 2000. 576 с.
8. Юридична енциклопедія: в 6-ти т. Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – Київ: Укр. енцикл., Т. 4: Н – П. 2002. 720 с.
9. Ющик О.І. Теоретичні проблеми законодавчого процесу: автореф. дис... д-ра юрид. наук. Київ, 2005. – 44 с.

Сердюк Лілія Миколаївна,
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

РЕФОРМА ПРАВОСУДДЯ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ВХОДЖЕННЯ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

До першочергових реформ, яких очікує Український народ, і на необ- хідності проведення яких постійно наголошують вітчизняні та міжнародні експерти, є реформа правосуддя. Її мета – утвердження такого правопорядку, який ґрунтується на високому рівні правової культури в суспільстві, діяльно- сті всіх суб'єктів суспільних відносин на засадах верховенства права та захи- сту прав і свобод людини, а в разі їх порушення – справедливого відновлення в судовому порядку у розумні строки.

У світлі цього Указом Президента України було схвалено Стратегію ре- формування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки. Вищезгаданим документом було визначено пріоритети ре- формування судової влади – системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів як на рівні конституційних змін, так і на рівні впрова- дження першочергових невідкладних заходів, які забезпечать необхідні пози- тивні зрушення у функціонуванні відповідних правових інститутів [1]. У контексті реформи правосуддя на особливу увагу заслуговує конституційний принцип, закріплений у ч. 1 ст. 129 Основного Закону Української держави. Ця основоположна ідея гарантує суддям при здійсненні правосуддя незалеж- ність, а також містить адресовану їм імперативну вимогу керуватися не вер- ховенством закону (як було передбачено попередньою редакцією цього до- кумента) [2], а верховенством права (ч. 1. ст. 129 в редакції Закону від 02.06.2016)№ 1401-VIII від 02.06.2016) [3].

Огляд наукової і навчальної літератури, присвяченої феномену верхо- венства права, свідчить про різну інтерпретацію цього поняття як вітчизня- ними, так і зарубіжними вченими. На підтвердження цієї тези звернемося до умовиводу, якого дійшов М. Козюбра. Правник, зокрема зауважив: «Попри